

تحلیل محتوای نظام‌مند پژوهش‌های حوزه آموزش عالی ایران:
(مورد مطالعه: مقاله‌های فصلنامه «نامه آموزش عالی»)

Content analysis systematically of Iranian Higher Education
Researches, Case Study: Articles of the Journal of Higher Education
letter

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۷/۱۱/۲۸

Fatemeh Nasrollahinia
Fatemeh Vardasbi
Razieh Shahverdi
Mahin Fattahi

تاریخ دریافت مقاله: ۹۷/۰۶/۲۰

فاطمه نصراللهی‌نیا
فاطمه ورداسبی *
راضیه شاهرودی
مهین فتحی

Abstract: The purpose of this study was to investigate and analyze the content of articles published in the Journal of Higher Education. In this research, 282 papers published in 40 issues of the journal from 2008 to 2017 were studied. The method of this research is descriptive and it is a kind of content analysis. To collect data from the checklist and to analyze the data, spss software and descriptive tests, and percent and inferential test were used. The findings of this study indicate that the most thematic tendency discussed in the articles of the Journal of higher education is dedicated to the system of evaluation and quality assurance in higher education; also, according to research findings, most of the research methods used are quantitative and the tools mostly employed for data collection were questionnaires. On the other hand, most research types are independent of researchers. Regarding the authorship, the status and number of single-compilation papers are low and most of the articles are written in groups. Also, authors who are not members of the editorial board of the quarterly had the largest share in writing the articles; besides, the authors' highest level of education is PhD and the academic rank of most of them is assistant professorship.

Keywords: Researches in Higher Education, Content Analysis Method, Journal of Higher Education Letter, Articles of the Journal of Higher Education Letter

چکیده: پژوهش حاضر با هدف بررسی و تحلیل محتوای مقاله‌های منتشر شده در فصلنامه علمی - ترویجی «نامه آموزش عالی» انجام گرفت. در این پژوهش، ۲۸۲ مقاله منتشر شده در ۴۰ شماره فصلنامه از سال ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۶، بررسی شد. روش این پژوهش، توصیفی و از نوع تحلیل محتواست؛ برای گردآوری داده‌ها از چک‌لیست و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار spss و آزمون‌های توصیفی فراوانی و درصد و آزمون استنباطی خی دو استفاده شد؛ یافته‌های پژوهش نشان داد که بیشترین گرایش موضوعی مورد بحث در مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی به نظام ارزیابی و تضمین کیفیت در آموزش عالی اختصاص دارد؛ همچنین، طبق یافته‌های پژوهش، بیشتر روش‌های پژوهش مورد استفاده، از نوع کمی و بیشتر ابزار گردآوری داده‌ها نیز پرسشنامه بوده است؛ بیشتر پژوهش‌ها را پژوهشگران به‌طور مستقل اجرا کرده بودند؛ در مورد نویسندگان نیز جایگاه و میزان مقاله‌های تک‌مؤلفی پایین بوده و عمده مقاله‌ها به‌صورت گروهی نوشته شده‌اند. همچنین، نویسندگانی که عضو هیئت تحریریه فصلنامه نیستند، بیشترین سهم را در نوشتن مقاله‌ها داشته‌اند؛ علاوه بر این، بیشترین سطح تحصیلات نویسندگان مقاله‌ها دکتری و مرتبه علمی بیشتر نویسندگان استادیار بوده است.

واژگان کلیدی: پژوهش‌های حوزه آموزش عالی، تحلیل محتوا، مجله نامه آموزش عالی، مقاله‌ها

دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول: fatemehnasrollahinia@gmail.com)
دانشجوی دکتری مدیریت آموزش عالی، دانشکده مدیریت، دانشگاه خوارزمی
دانشجوی دکتری فناوری اطلاعات در آموزش عالی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی
کارشناسی ارشد مدیریت و برنامه‌ریزی آموزش عالی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی

مقدمه

نظام آموزش عالی و عملکرد آن، جایگاه و نقش محوری در فرایند توسعه همه‌جانبه جامعه و تحولات بنیادین آن دارد. در این راستا، نظام آموزش عالی رسالت‌ها و کارکردهای مختلفی مانند آموزشی، پژوهشی، فناوری، فرهنگی و اجتماعی بر عهده دارد، اما رسالت و کارکرد پژوهشی و تولید علم و تبدیل آن به فناوری‌های پیشرفته، زیربنایی‌تر و اساسی‌تر محسوب می‌شود. ضرورت پژوهش و تولید علم در دانشگاه‌ها از دو بعد بیرونی (پاسخ به تغییرات و نیازهای جامعه) و درونی (بهبود کیفیت آموزش، ارتقای جایگاه دانشگاه، افزایش درآمد، توسعه ارتباطات علمی با نهادهای معتبر و ...) قابل توجه است (تقی‌زاده کرمان و همکاران، ۱۳۹۴، ۱۶۲). در اسناد بالادستی نظام آموزش عالی و علم و فناوری کشور نیز این موضوع مورد توجه بوده و بر جهت‌دهی به چرخه علم، فناوری و نوآوری در حوزه‌های مختلف جامعه (راهبرد کلان ۳، ۷، ۱۱ و ۱۲ نقشه جامع علمی کشور) و معطوف کردن آن به رفع مشکلات کشور (بند الف- ماده ۱۶ قانون برنامه پنجم توسعه کشور) تأکید اساسی شده است.

برای دستیابی به چنین ضرورت و جایگاهی در حوزه پژوهش‌های نظام آموزش عالی، باید موضوعات و مسائل مورد پژوهش، روش‌شناسی و سایر مؤلفه‌ها، پاسخگو و متناسب با مسائل در هر دو بعد درونی و بیرونی مذکور به کار گرفته شود. بی‌توجهی به چنین ضرورتی، ممکن است سبب عمومیت یافتن و تداوم‌بخش رویه‌های مسلط و مرسوم پژوهشی شود و مسیر را برای به‌کارگیری بینش‌ها و خلاقیت‌های روش‌شناسی نو، ابتکاری و ساختارشکن مسدود کند. همچنین سبب افزایش مسائل و مشکلات درونی نظام آموزش عالی از یک سو و تشدید ناکارآمدی این نهاد در حل مسائل مبتلابه جامعه از سوی دیگر شود و درنهایت، منجر به این شود که نظام آموزش عالی فلسفه و کارکرد وجودی خود را در این زمینه از دست داده و موجب بی‌اعتمادی و سرخوردگی جامعه از این نهاد شود. بر این اساس می‌توان گفت نظام آموزش عالی، نظامی است که از آن انتظار می‌رود هم در قبال مسائل و نیازهای جامعه و هم در قبال مسائل و مطالبات خود نهاد آموزش عالی، پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری داشته باشد. به طوری که از یک سو باید با توسعه مرزهای دانش و سیاست‌پژوهی‌ها و مطالعات خود به نیازها و مسائل جامعه و سایر نظام‌ها و نهادها در ابعاد مختلف فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی تدبیری و راهکاری

بیندیشد و از سوی دیگر باید مسائل و امور دانشگاه‌ها و مؤسسات خود را نیز به سامان برساند (رشید حاجی‌خواجه‌لو و یوسفی، ۱۳۹۷). بنابراین، به‌جرت می‌توان گفت که پژوهش و تولید علم، محور پیشرفت و توسعه جامعه بوده و حرکت در این زمینه نیازمند آن است که ارزیابی و تحلیل مناسب و نظام‌مندی از موقعیت فعلی موضوعات (مسائل) و قابلیت‌ها و روش‌های پژوهشی این حوزه صورت بگیرد. یکی از مجاری و زمینه‌هایی که می‌توان ادعاها و دستاوردهای معرفتی و پژوهشی و روش‌شناسی در یک حوزه معین را به‌صورت نظام‌مند رصد، ارزیابی و تحلیل کرد، مقاله‌های منتشر شده در مجله‌های تخصصی آن حوزه است. ویژگی و اهمیت این‌گونه مجله‌ها، در روشمند بودن ارائه مطالب آن (زکی، ۱۳۸۵)، تازگی و به‌روز بودن (نسبی) مقاله‌های آن، سرعت عمل در ارائه آخرین دستاوردها و نتایج علمی، تنوع و کوتاه بودن مطالب، ارزان‌تر بودن مجله (نسبت به کتاب)، ارائه اطلاعات، نقدها و تحلیل‌های نسبتاً اصیل، دست اول و دقیق‌تر از موضوع‌های پیچیده علمی، چاپ، توزیع و دسترسی آسان‌تر، به‌کارگیری روش‌ها و بررسی‌های علمی شناخته شده و معتبرتر، پرکاربردترین و پر استنادترین است. به سبب این ویژگی‌ها، مجله‌ها در میان سایر مدارک و منابع علمی از جذابیت و توجه بیشتری برای نویسندگان و پژوهشگران برخوردار است (ارشاد، قاراخانی و میرزایی، ۱۳۸۴؛ محمدی، حسن‌خانی و امید، ۱۳۹۴، ۱۵۲؛ رضایت، ۱۳۹۴، ۱۰۶) و نسبت به کتاب‌های علمی از ارزش و اعتبار علمی بیشتری برخوردار است (همان). بررسی دقیق مقاله‌های چاپ شده در یک مجله علمی، از مهم‌ترین راه‌ها برای ارتقای کمی و کیفی آن مجله و به تبع آن، موجب رشد علمی در زمینه تخصصی مجله است. این موضوع، نه‌تنها به فهم دقیق روند چاپ مقاله‌ها در آن مجله کمک می‌کند، بلکه زمینه برنامه‌ریزی برای پیشرفت‌های بعدی آن مجله است (جاوید، ۲۰۰۷، نقل در عابدینی بلترک، نصر اصفهانی و صالحی عمران، ۱۳۹۲، ۱۱۶).

در مقایسه با سایر حوزه‌ها، رشته‌ها و مطالعات تخصصی، سابقه پژوهش در حوزه نظام آموزش عالی ایران به‌صورت نظام‌مند و در قالب یک رشته علمی و مطالعاتی و انتشار نتایج آن در مجله‌های تخصصی، نوپا بوده و نیازمند تقویت و قوام‌بخشی بیشتری است. بررسی‌ها نشان می‌دهد مجله‌های تخصصی که در این حوزه منتشر

می‌شود، محدود و انگشت‌شمار است. از جمله این مجله‌ها می‌توان به فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی (وابسته به مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی)، فصلنامه آموزش عالی (وابسته به انجمن آموزش عالی ایران)، نامه آموزش عالی (وابسته به مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی و سازمان سنجش آموزش کشور) و ... اشاره کرد. در این میان، نشریه «نامه آموزش عالی» یکی از نشریات معتبر علمی- ترویجی کشور است که با هدف انعکاس بحث‌های علمی در حوزه آموزش عالی و انتشار دیدگاه‌ها و پژوهش‌های مرتبط و طبق مجوز شماره ۱۵۹۶۸۶/۳ مورخ ۱۳۹۱/۰۸/۲۱ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، هر سه ماه یک بار منتشر می‌شود. همچنین موضوعات مرتبط با دانشگاه‌ها، دانشجویان، رشته‌های آموزشی، برنامه‌های درسی، استادان دانشگاه و مانند آن از جمله حیطه‌های پژوهشی این نشریه به شمار می‌آیند.

از دیگر روش‌های رایج و مهم برای چنین ارزیابی‌ها و بررسی‌هایی، تحلیل محتوا است؛ تحلیل محتوا یک روش پژوهش است که برای تفسیر و کدگذاری محتوای متنی مورد استفاده قرار می‌گیرد و با ارزیابی سیستماتیک متون (مانند اسناد، ارتباطات و گرافیک)، داده‌های کیفی را می‌توان به داده‌های کمی تبدیل کرد. با استفاده از این روش می‌توان حجم قابل توجهی از اطلاعات درون متن و ساختارها و ویژگی‌های آن را به گونه‌ای نظام‌مند مشخص ساخت (لطف‌آبادی، ۱۳۸۶، ۲۰). به‌زعم صاحب‌نظران و پژوهشگران مختلف، پژوهش‌هایی از این دست می‌تواند در شناسایی موضوعات پژوهشی بااهمیت و ارتباط آنها (کومار و جان، ۲۰۱۲)، آشکارسازی گرایش‌های یک حوزه خاص، انسجام میان گرایش‌ها و موضوعات و امکان مقایسه ساختار شبکه‌های موضوعی و درک شباهت‌ها و تفاوت‌های آنها (وانگ، موهانتی و مک کالوم، ۲۰۰۶)، بهبود کنترل کتاب‌شناختی متون رشته‌های مختلف، گروه‌بندی منابع، تبیین الگوی استفاده از انواع منابع در فهرست منابع و سیاست‌گذاری، کشف گرایش نویسندگان مقاله‌ها در استفاده از منابع متفاوت (اعم از مقاله و ...، تعیین میزان روزآمدی منابع مورد استفاده در آثار نویسندگان (محمدی و همکاران، ۱۳۹۴، ۱۵۲ و رضایت، ۱۳۹۴، ۱۰۷)، زمینه‌سازی برای رتبه‌بندی مجله‌ها، گروه‌های آموزشی، دانشگاه‌ها، مراکز پژوهشی و دانشمندان و پژوهشگران (زارعی و خداداد، ۱۳۹۳، ۱۷۶) و توصیف عینی

1. Kumar & Jan

2. Wang & Mohanty & MC Callum

و منظم و ذهنی محتوای پیام از بعد ظاهری و باطنی (قاعدی و گلشنی، ۱۳۹۵) مؤثر باشد.

بدین ترتیب، با توجه به مطالب فوق و نقش تحلیل محتوای مقاله‌های چاپ شده در ارتقای کمی و کیفی آن مجله، در این پژوهش، تلاش می‌شود که با بررسی و تحلیل محتوای مقاله‌های مجله «نامه آموزش عالی» بتوان به بهبود سطح کیفی مقاله‌های این فصلنامه دارای امتیاز و معتبر در حوزه نظام آموزش عالی کشور، کمک کرد. با شناسایی گرایش موضوعات پژوهشی، ابزار گردآوری اطلاعات و روش پژوهش، نوع پژوهش، الگوی مشارکت، وضعیت خود استنادی، مرتبه علمی و میزان تحصیلات نویسندگان مقاله‌های این فصلنامه، به تعیین محورهای مجله که کمتر بررسی یا از آن غفلت شده است، اقدام می‌شود تا مشکلات و کاستی‌های مربوط به سازمان‌دهی محتوای مقاله‌ها حل و شناسایی شوند.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

اجرای پژوهش در حوزه علوم تربیتی و رفتاری، نقش بسزایی در دستیابی به شیوه‌های تربیتی ارزنده و سازنده ایفا می‌کند؛ در این راستا، نشریات و مجله‌های علمی و آثار پژوهشی حاصل از آن، جایگاه بااهمیتی در استحکام تولیدات علمی خواهند داشت؛ چراکه مجله‌ها و نشریات علمی از جمله ابزارهای مهم شکوفایی صنعت و فناوری به شمار می‌روند و با برقراری ارتباط میان مجامع علمی و پژوهشگران از یک‌سو و انتقال علم از بخش‌های دانشگاهی و پژوهشی به حوزه صنعت و تولید به گسترش و اشاعه اطلاعات و نتایج پژوهش‌ها درباره پیشرفت‌های موجود در یک حوزه علمی کمک می‌کنند؛ در حقیقت، انتشار مقاله‌های دارای یافته‌های پژوهشی ارزشمند و پیشنهادها مؤثر پژوهشی در مجله‌های علمی موجب شناسایی نقاط قوت و ضعف مقاله‌های پژوهشی و ارتقای کمی و کیفی آنها خواهد شد.

با توجه به اهمیت و جایگاه مقاله‌های اصیل علمی در مدیریت پژوهشی کشور، لازم است پژوهشگران پیش از تنظیم طرح پژوهشی و اجرای آن، مروری جامع بر منابع علمی موجود در حیطه موضوع پژوهش مورد نظر داشته باشند. در واقع، کارکرد بررسی مبانی نظری و پیشینه پژوهش عبارت است از: تعیین حدود و مرزهای پژوهش، تعیین جایگاه پژوهش در بدنه دانش سازمان‌یافته، تعیین و تعریف متغیرهای

پژوهش، پی بردن به دلایل بروز ناهم‌سویی در یافته‌های مربوط به یک زمینه پژوهشی (اری، جاکوبز، رضویه و سارنسن، ۲۰۰۶ به نقل از رضویه، ۱۳۹۶، ۵۹). از سوی دیگر، پس از بررسی مبانی نظری و تجربی پژوهش، روش‌شناسی یک پژوهش، گامی مهم برای ادامه مراحل یک پژوهش علمی است؛ در واقع، بر اساس روش‌شناسی، چشم‌انداز پژوهشگر، مسیر حرکت و چگونگی عبور در مسیر، جهت دستیابی به هدف‌های مشخص تعیین می‌شوند (ایمان، ۱۳۸۰، ۱۴۲). مهم‌ترین روش‌شناسی‌ها عبارت‌اند از اثباتی و تفسیری که گاهی به جای پژوهش اثباتی، عنوان پژوهش کمی و به جای پژوهش تفسیری، عنوان پژوهش کیفی به کار می‌رود. پژوهش اثبات‌گرا ریشه در این فرض دارد که جلوه‌های محیط اجتماعی واقعیتی مستقل را تشکیل می‌دهند و طی زمان و موقعیت‌ها نسبتاً ثابت‌اند. پژوهش اثبات‌گرا دانش را با گردآوری داده‌های عددی و رفتارهای قابل مشاهده نمونه‌ها و سپس عرضه این داده‌ها به تحلیل عددی فراهم می‌آورد (گال، بورگ و گال، ۱۳۹۴، ۶۰). همچنین، در رویکرد اثبات‌گرایی با به‌کارگیری رویکرد قیاسی و عینی و ثابت تلقی کردن واقعیت‌ها به طراحی و اجرای پژوهش‌ها بر اساس روش‌های کمی اقدام می‌شود. از سوی دیگر، پژوهش مابعد اثبات‌گرا ریشه در این فرض دارد که جلوه‌های محیط اجتماعی به‌عنوان تفسیرهایی به‌وسیله افراد ساخته می‌شود و این تفسیرها شکل‌گذا و وابسته به موقعیت دارند. پژوهشگر مابعد اثبات‌گرا، دانش را در درجه اول از طریق گردآوری داده‌های کلامی با مطالعه جدی و عمقی موارد و عرضه این داده‌ها به استقراء تحلیلی فراهم می‌آورند (همان). همچنین، روش‌شناسی تفسیری معتقد است که دنیای اجتماعی برخلاف دنیای فیزیکی، خارج و مستقل از آگاهی انسان وجود ندارد؛ بنابراین، دنیای اجتماعی از پیش تعیین شده نیست و واقعیت‌های اجتماعی توسط افراد ساخته می‌شود. در واقع، افراد به کمک دو عامل تجربه و بلوغ خود، فهم خود را از جهان توسعه می‌دهند؛ بدین ترتیب، ما بعد اثبات‌گرایان از فنون کلامی، بصری و کیفی بیشتر از روش‌های کمی و تحلیل‌های آماری استفاده می‌کنند و به علت وقایع و کشف مضمون‌ها، دیدگاه تفسیری دارند.

در این راستا، در کنار روش‌های کمی (اثبات‌گرا) و روش‌های کیفی (ما بعد اثبات‌گرا)، روش تحلیل محتوا وجود دارد که از انعطاف‌پذیری بسیار بالایی برخوردار

¹. Ary, Jacobs, Razavieh & Sorensen

است و به افزایش اعتبار پژوهش‌ها کمک شایانی می‌کند؛ در حقیقت، روش تحلیل محتوا در ارزیابی معرفت‌شناختی و روش‌شناختی مقاله‌های پژوهشی که در مجلات علمی کشور انتشار می‌یابد، به ایجاد شناخت علمی در دانش‌پژوهان و بهبود کیفیت پژوهش‌ها و تدوین مقاله‌های دقیق‌تر علمی کمک می‌کند (لطف‌آبادی، ۱۳۸۶، ۱۰).

در زمینه تحلیل محتوای مقاله‌های چاپ شده در فصلنامه‌های معتبر علمی پژوهش‌های مختلفی انجام گرفته است؛ از جمله پژوهش غلامی (۱۳۹۴)، به تحلیل محتوای ۳۱۷ مقاله منتشر شده از فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری بین سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۹۴ اختصاص داشت. یافته‌های پژوهش او نشان داد که از ۷۰۹ نویسنده در ۳۱۷ مقاله مورد بررسی، ۶۸/۸۲ درصد مرد بوده، بیشتر مقاله‌ها حاصل کار دو نفری بوده و بیشتر افراد، مدرک دکتری با وابستگی به دانشگاه تهران را داشته‌اند. همچنین، بیشتر مقاله‌ها به روش پژوهش پیمایشی و بیشترین گرایش موضوعی، اخلاق حرفه‌ای بوده است. یافته‌های پژوهش رضایت (۱۳۹۴)، با عنوان «تحلیل محتوا و استنادی مقاله‌های چاپ شده در فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی» بیانگر آن بود که بیشترین گرایش موضوعی مقاله‌ها را «مبانی و اصول تعلیم و تربیت» تشکیل می‌دهد. آمار مشارکت نویسندگان نیز نشان داد مقاله‌های چندنویسنده‌ای با جنسیت مرد و سطح تحصیل مقطع دکتری بیشترین فراوانی را داشته است. نوع پژوهش‌های کیفی، روش توصیفی - تحلیلی، استفاده از منابع به زبان فارسی و روزآمدی منابع نیز بیشترین فراوانی را داشته‌اند.

یافته‌های پژوهش ذاکر صالحی و قانع‌راد (۱۳۹۴)، با عنوان «مرور نظام‌مند و فراتحلیل پژوهش‌های ایرانی در قلمرو مطالعات اجتماعی علم و فناوری» نشان‌دهنده تأخر مطالعات اجتماعی علم در ایران نسبت به نسل‌ها و رهیافت‌های چندگانه جامعه‌شناسی ایرانی است. ماهیت غالب در این آثار، رویکرد برون‌گرا و در سطح توصیفی و متمرکز در نسل دوم جامعه‌شناسی ایرانی است. راهکارهای ارائه شده در این آثار نیز غالباً مدیریتی، تک‌زمینه‌ای، اصلاحی، در سطح کلان و فرابخشی، مشوق رویکرد اشاعه‌گرا و با ویژگی بلندمدت بوده‌اند. همچنین در مجموع ۷۴/۵ درصد آثار مورد مطالعه، مشتمل بر مطالعات اسنادی و تاریخی یا پیمایش و نگرش‌سنجی بوده‌اند و مطالعات تجربی از نوع آزمایشی کمتر در کانون توجه پژوهشگران بوده است. بررسی توزیع وضعیت آثار برحسب نوع اثر توسط پژوهشگران نیز نشان داد که معادل ۲۵/۵ درصد آثار مستخرج از پایان‌نامه، ۳ درصد شامل مصاحبه‌های چاپ شده، ۶

درصد آثار، مستخرج از طرح‌های پژوهشی و ۱۳/۳ درصد برگرفته از کتاب بوده‌اند. عابدینی بلترک و همکاران (۱۳۹۲)، نیز در پژوهش خود با هدف تحلیل دو مجله آموزش عالی هلند و آموزش عالی ایران دریافتند که رویکرد بیشتر پژوهش‌های آموزش عالی ایران از نوع کمی است. بیشترین شیوه‌های نمونه‌گیری در مقاله‌های مورد بررسی نیز کمی است. همچنین بیشتر ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه و در نهایت اینکه تحلیل‌های نتایج بیشتر به صورت آماری و استنباطی بوده است. در مقابل، رویکرد اصلی در پژوهش‌های آموزش عالی هلند، به صورت کیفی و نوع نمونه‌گیری نیز کمی بوده است. بیشتر داده‌ها به صورت اسناد و مدارک، گردآوری شده و در نهایت اینکه تحلیل داده‌ها به صورت توصیفی صورت پذیرفته است.

پژوهش رحمان‌پور و نصر اصفهانی (۱۳۹۲)، با عنوان «روش‌شناسی پژوهش‌های داخلی و خارجی مربوط به حوزه برنامه درسی در آموزش عالی» با رویکرد کمی و با استفاده از روش تحلیل محتوای اسنادی اجرا شد. نتایج این پژوهش نشان داد که در پژوهش‌های خارجی برنامه درسی، رویکرد کیفی، رویکرد غالب بوده و در این میان پژوهش‌های موردی و پدیدارشناسی بیشترین کاربرد را در میان پژوهشگران داشته است. همچنین نتایج پژوهش نشان داد که رویکرد غالب پژوهشی در ایران، رویکرد کمی و روش پژوهش پیمایشی، پرکاربردترین روش بود. روند پژوهش‌ها در پژوهش‌های داخلی و خارجی نشان‌دهنده روند کمی به سوی کیفی و ترکیبی است؛ البته این روند در پژوهش‌های خارجی فراوان‌تر بوده است. ارشاد سرابی، سلامی‌نژاد و شفیعیان (۱۳۸۹)، نیز در پژوهش خود با عنوان «تحلیل محتوای مقالات منتشر شده در مجلات آموزش پزشکی در ایران»، به این نتیجه رسیدند که مدیریت آموزشی با ۳۳ درصد و شیوه‌های آموزشی با ۲۶/۵ درصد، بیشترین و مهارت‌های ارتباطی با ۲/۱ درصد کمترین عناوین مقاله‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. صالحی، نظری و عصاره (۱۳۹۴)، در پژوهش خود با هدف بررسی میزان هم‌تألیفی نویسندگان دانشگاه تهران در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام بین سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۸۱، به این نتیجه رسیدند که با وجود افزایش سالانه تولیدات علمی دانشگاه تهران؛ نرخ رشد مقاله‌های یک‌نویسنده‌ای در حال کاهش و نرخ رشد مقاله‌های چندنویسنده‌ای در حال افزایش است. یافته‌های پژوهش نوروزی چاکلی و جعفری (۱۳۹۲)، با عنوان «ارزیابی تحلیلی رابطه کیفیت و خود استنادی مجلات در نشریات حوزه علوم انسانی»، نشان‌دهنده آن بود که متوسط نرخ خوداستنادی در ۶۷ مجله حوزه علوم انسانی در طی سال‌های

۱۳۸۹-۱۳۸۰، ۲۴/۴۵ درصد بود که نسبت به نرخ مجاز خود استنادی در گزارش‌های استنادی نشریات مؤسسه اطلاعات علمی، مقدار ۴/۴۵ درصد بیشتر است. آهارونی^۱ (۲۰۱۲)، پژوهشی را با هدف تحلیل محتوای مجله‌های پژوهشی منتشر شده در ۱۰ مجله سطح بالای علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی طی سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۰۷ اجرا کرد. نتایج این پژوهش، نشان‌دهنده گرایش نویسندگان به سمت همکاری و تشریک مساعی در نویسندگی بود. نویسندگان آمریکای شمالی و اروپا را می‌توان به‌عنوان رهبران رشته علم اطلاعات و کتابداری در این ۱۰ مجله به‌حساب آورد. افزون بر این، سه گرایش اساسی پژوهشی در این مجله‌ها عبارت‌اند از: فناوری اطلاعات، روش‌شناسی و علم اطلاعات اجتماعی. هیکوک^۲ (۲۰۰۴)، نیز در پژوهش خود با هدف مطالعه تحلیلی و استنادی پایان‌نامه‌های علوم تربیتی دانشگاه مینه‌سوتا دریافت که بیشترین موضوع مجله‌های مورد استفاده در پایان‌نامه‌ها در حیطه رهبری آموزشی (۷۴ مورد) و کمترین آن مربوط به مجله آموزش معلم (۲۲ مورد) بوده است. همچین، کوک، بکمن و بوردیج^۳ (۲۰۰۷)، در پژوهش خود با عنوان «کیفیت مطالعات تجربی در آموزش پزشکی: یک بررسی سیستماتیک»، مقاله‌های منتشر شده طی سال‌های ۲۰۰۳ و ۲۰۰۴ را در مجله‌های مرتبط با پزشکی مطالعه و بررسی کرد. یافته‌های پژوهش او نشان داد که از ۱۰۵ مقاله مورد بررسی، ۴۵ درصد آنها شامل تحلیل‌های انتقادی، ۵۵ درصد شامل چارچوب مفهومی مرتبط با آموزش پزشکی را ارائه کرده‌اند و در ۷۶ درصد مقاله‌ها (۸۰ مورد)، هدف پژوهش مشخص شده بود. یافته‌های برخی پژوهش‌ها در حوزه‌های علمی متفاوت نیز نمایانگر بررسی مقوله‌های دارای اهمیت در بررسی تحلیل محتوای مجله‌های علمی است که به آنها اشاره می‌شود؛

مه‌راد و گل‌تاجی (۱۳۸۹)، پژوهشی را با هدف تعیین خوداستنادی مجله و تشخیص همبستگی بین ضریب تأثیر مجله و خوداستنادی مجله در حوزه علوم پزشکی اجرا کردند. آنها به این نتیجه رسیدند که در مجله‌های با ضریب تأثیر بالا خوداستنادی بیشتر است، یعنی خوداستنادی بر ضریب تأثیر مجله تأثیر مثبت دارد. بهنیافر، رجب‌زاده عصارها و عباسیان (۱۳۹۵) در پژوهش خود با عنوان «تحلیل رفتار

1. Aharony

2. Haycock

3. Cook, Beckman & Bordage

استنادی نویسندگان مقالات فصلنامه حکمت و فلسفه دانشگاه علامه طباطبائی (۱۳۸۴-۱۳۹۳)، بیان داشتند که ۱۶۱ مقاله مورد بررسی (حدود ۵۸ درصد از مجموع ۲۷۴ مقاله) دارای خوداستنادی به نویسندگان نشریه مورد بررسی بوده‌اند. عنوان پژوهش مردانی و نیک‌کار (۱۳۸۸)، «بررسی خود استنادی اعضای هیئت علمی دانشگاه تهران در مجله‌های (نامه علوم اجتماعی) و (پژوهش‌های جغرافیایی) طی سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۷» بود. بر اساس یافته‌ها شمار نویسندگان مقاله‌های تألیفی در (نامه علوم اجتماعی) ۱۴۹ و برای (پژوهش‌های جغرافیایی)، ۲۰۵ نویسنده است که از میان این نویسندگان، تعداد نویسندگان خوداستنادگر برای این دو مجله به ترتیب ۴۶ نفر (۳۰/۸ درصد) و ۵۳ نفر (۲۵/۸ درصد)، بوده است. عرفان‌منش، مروتی اردکانی و ایرانی (۱۳۹۵) در پژوهش خود با عنوان «ترکیب اعضای هیئت تحریریه مجله‌ها به‌عنوان شاخصی از میان‌رشتگی؛ مطالعه موردی مجله‌های علوم اجتماعی و انسانی»، به این نتیجه رسیدند که ۲۵۷۳ پژوهشگر در ۵۱۸۸ منصب عضویت هیئت تحریریه مجله‌ها حضور داشته‌اند (میانگین ۱۰ عضو برای هر مجله)؛

بررسی مجموعه مباحث نظری و پیشینه پژوهش مطرح شده در رابطه با بررسی و تحلیل محتوای مقاله‌ها و مجله‌های مرتبط با نظام آموزش عالی کشور، نشان می‌دهد که هرکدام از پژوهشگران با معیارها و شاخص‌های متعددی، محتوای مقاله‌های چاپ شده در مجله‌های علمی و ساختار آنها را بررسی و تحلیل کرده‌اند. بررسی و جمع‌بندی مطالعات مربوط به موضوع این پژوهش، بیانگر آن است که مقوله‌های مورد بررسی پژوهشگران مختلف شامل؛ الگوی مشارکت نویسندگان (غلامی، ۱۳۹۴؛ رضایت، ۱۳۹۴؛ صالحی و همکاران، ۱۳۹۴؛ آهارونی، ۲۰۱۲)؛ حوزه‌ها و گرایش موضوعی مقاله‌ها و مجله‌های مورد بررسی (غلامی، ۱۳۹۴؛ رضایت، ۱۳۹۴؛ ذاکر صالحی و قانع‌ی راد، ۱۳۹۴؛ رحمان‌پور و نصر اصفهانی، ۱۳۹۲؛ ارشاد سرابی و همکاران، ۱۳۸۹؛ آهارونی، ۲۰۱۲؛ هیکوک، ۲۰۰۴ و کوک و همکاران، ۲۰۰۷)؛ میزان تحصیلات نویسندگان (رضایت، ۱۳۹۴)؛ روش‌شناسی پژوهش (رضایت، ۱۳۹۴؛ صالحی عمران و همکاران، ۱۳۹۲؛ رحمان‌پور و نصر اصفهانی، ۱۳۹۲ و کوک و همکاران، ۲۰۰۷)؛ ابزار گردآوری داده‌ها و اطلاعات (عابدینی بلترک و همکاران، ۱۳۹۲؛ رحمان‌پور و نصر اصفهانی، ۱۳۹۲)؛ توزیع وضعیت آثار برحسب نوع اثر (ذاکر صالحی و قانع‌ی راد، ۱۳۹۴)؛ خوداستنادی به نویسندگان (بهنیافر و همکاران،

۱۳۹۵؛ مردانی و نیک‌کار، ۱۳۸۹)؛ خود استنادی به مجله (مهرداد و گل‌تاجی، ۱۳۸۹؛ نوروزی چاکلی و جعفری، ۱۳۹۲) و عضویت نویسندگان در هیئت تحریریه مجله‌ها (عرفان‌منش و همکاران، ۱۳۹۵) است؛ بر اساس این یافته‌ها و با توجه به مبانی نظری، چارچوب پژوهش حاضر، به شرح شکل (۱) زیر ارائه می‌شود.

شکل (۱) چارچوب تحلیل محتوای پژوهش

بنابراین، با توجه به پژوهش‌های انجام گرفته، پژوهش حاضر می‌تواند در آشکار کردن ضعف‌ها و خلأهای موجود روش‌شناسی، میزان همخوانی/همسویی و نداشتن همسویی/همخوانی پژوهش‌های انجام گرفته با مسائل و اولویت‌های پژوهشی کلیدی نظام آموزش عالی و به تبع آن شناخت نظام مسائل آن، زوایا و ابعاد آن و همچنین شناسایی مسائل و دغدغه‌های مغفول مانده در پژوهش‌های این حوزه و در نتیجه در سیاست‌گذاری‌ها و ارتقای پژوهش‌های پیش رو در حوزه آموزش عالی و مجله‌نامه

آموزش عالی نقش اساسی داشته باشد. بدین ترتیب، پرسش‌های این پژوهش را می‌توان به صورت منظم‌تر به شرح زیر بیان کرد:

۱. مقاله‌های منتشر شده در فصلنامه نامه آموزش عالی، چه گرایش موضوعی دارند؟

۲. روش‌های پژوهش در مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی چیست و توزیع آنها به چه صورتی است؟

۳. ابزار گردآوری اطلاعات به کار رفته در مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی و توزیع آنها به چه صورتی است؟

۴. توزیع فراوانی نوع پژوهش (آزاد، طرح پژوهشی و پایان‌نامه) مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی به چه صورت است؟

۵. الگوی مشارکت نویسندگان در تدوین مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی چگونه است؟

۶. وضعیت عضویت نویسندگان مقاله‌ها در هیئت تحریریه فصلنامه نامه آموزش عالی چگونه است؟

۷. وضعیت خود استنادی نویسندگان مقاله‌های نامه آموزش عالی چگونه است؟

۸. وضعیت خود استنادی فصلنامه در مقاله‌های نامه آموزش عالی چگونه است؟

۹. وضعیت میزان تحصيلات نویسندگان مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی چگونه است؟

۱۰. وضعیت مرتبه علمی نویسندگان مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی چگونه است؟

روش‌شناسی پژوهش

روش این پژوهش، توصیفی از نوع تحلیل محتواست. جامعه آماری پژوهش نیز شامل ۲۸۲ مقاله منتشر شده فصلنامه «نامه آموزش عالی» از شماره ۱ تا ۴۰ در بازه زمانی ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۴ است که به صورت تمام‌شمار، تمامی مقاله‌های منتشر شده در این ۴۰ شماره به تعداد ۲۸۲ مقاله، مورد بررسی قرار گرفته است.

برای گردآوری اطلاعات، نخست فهرست همه مقاله‌ها و اطلاعات مربوط به پدیدآورندگان آنها به تفکیک هر شماره از نشریات مورد بررسی، تهیه شد؛ ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش، چک‌لیستی بود که در آن (عنوان مقاله، شماره و سال

مجله و مقاله، روش پژوهش، ابزار پژوهش، نوع پژوهش، تعداد نویسندگان، وضعیت عضویت نویسنده مقاله در هیئت تحریریه، تعداد خود استنادی به نویسنده و مجله)، درج شده بود.

در پژوهش حاضر، «مقاله» واحد تحلیل و «موضوع» مقاله‌ها واحد ثبت در نظر گرفته شده‌اند؛ رویکرد پژوهش در سامان‌دهی تحلیل محتوای مقاله‌ها به صورت استقرایی (حرکت از جزء به کل) بوده است؛ بدین صورت که پس از انتخاب واحد تحلیل و استقرای محتوای مقاله‌های مورد بررسی، به تدوین مقوله‌ها و خرده‌مقوله‌های مقاله‌ها اقدام شد. پس از آن، داده‌های گردآوری شده کدگذاری شدند و با توجه به پرسش‌های پژوهش، داده‌ها با کمک نرم‌افزار آماری اس.پی.اس.اس و آزمون‌های توصیفی فراوانی و درصد و آزمون استنباطی خی دو، تحلیل و تفسیر قرار شدند.

یافته‌های پژوهش

۱- گرایش موضوعی مقاله‌های منتشر شده در فصلنامه نامه آموزش عالی

جدول (۱) نتایج آزمون خی دو توزیع فراوانی گرایش موضوعی مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار خی دو	درصد موضوع	فراوانی موضوع	گرایش موضوعی	ردیف	درصد موضوع	فراوانی موضوع	گرایش موضوعی	ردیف
/۰۰۰ ۰	۳۲	/۵۷ ۱۳۰	۲/۱	۶	نظام سنجش و پذیرش دانشجویان	۱۸	۹/۶	۲۷	نظام ارزیابی و تضمین کیفیت آموزش عالی	۱
			۲/۱	۶	تولید علم (موانع، اثرگذاری و...)	۱۹	۶/۴	۱۸	سنجش، اندازه‌گیری و ارزشیابی در آموزش عالی	۲
			۲/۱	۶	هوش سازمانی، اخلاقی، عاطفی، معنوی	۲۰	۷/۱	۲۰	کارآفرینی آموزش عالی	۳
			۱/۴	۴	اخلاقیت در آموزش عالی	۲۱	۲/۸	۸	مدیریت و رهبری آموزش عالی	۴

ردیف	موضوع	درصد موضوع	موضوع	موضوع	موضوع	درصد موضوع	موضوع	موضوع	درجه آزادی	سطح معنی داری
۵	نظارت و ارزیابی عملکرد آموزش عالی	۳/۹	۲۲	۱۲	۴/۳	مدیریت دانش در آموزش عالی				
۶	فرهنگ و جو دانشگاهی	۲/۸	۲۳	۵	۱/۸	برنامه ریزی استراتژیک در آموزش عالی				
۷	اقتصاد و تأمین مالی آموزش عالی	۲/۵	۲۴	۲	۰/۷	سیاست گذاری آموزش عالی				
۸	فناوری های اطلاع رسانی و آموزش الکترونیک در آموزش عالی	۷/۱	۲۵	۱	۰/۴	جذب هیئت علمی				
۹	نقش آموزش عالی در توسعه جامعه	۱/۱	۲۶	۵	۱/۸	انواع سرمایه (اجتماعی، فکری، انسانی و ...) در آموزش عالی				
۱۰	ویژگی های مهارتی و توانمندی های دانشجویان و دانش آموزان	۴/۳	۲۷	۶	۲/۱	اخلاق حرفه ای در آموزش عالی				
۱۱	برنامه درسی (انواع، ارزیابی، بازنگری، طراحی، محتوا) در آموزش عالی	۵/۷	۲۸	۷	۲/۵	بهسازی، بالندگی و توسعه اعضای هیئت علمی				
۱۲	روحیه و انگیزش منابع انسانی	۲/۵	۲۹	۳	۱/۱	عدالت و برابری در آموزش عالی				

سطح معنی‌داری	درجه آزادی	مقدار خمی دو	درصد موضوع	فراوانی موضوع	گرایش موضوعی	ردیف	درصد موضوع	فراوانی موضوع	تعداد گرایش‌ها	ردیف
			۰/۴	۱	امور و مسائل دانشجویان	۳۰	۵/۷	۱۶	پژوهش در آموزش عالی	۱۳
			۰/۷	۲	رفتار شهروندی در آموزش عالی	۳۱	۱/۴	۴	تحولات، چالش‌ها و چشم‌اندازهای آموزش عالی در ایران و جهان	۱۴
			۱/۴	۴	تفکر انتقادی	۳۲	۶/۷	۱۹	یاددهی و یادگیری در آموزش عالی	۱۵
			۱/۱	۳	ارتباط با جامعه	۳۳	۲/۵	۷	اشتغال و بیکاری دانش‌آموختگان آموزش عالی	۱۶
			۱۰۰	۲۸ ۲	کل	۳۴	۲/۱	۶	مدیریت نظام‌های اطلاعاتی در آموزش عالی	۱۷

با توجه به یافته‌های پژوهش در جدول (۱)، تفاوت فراوانی بین گرایش‌های موضوعی مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی به لحاظ آماری معنی‌دار است؛ در نتیجه می‌توان گفت که سه گرایش موضوعی اول مورد بحث در مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی به ترتیب مربوط به موضوعات؛ نظام ارزیابی و تضمین کیفیت در آموزش عالی با ۲۷ مقاله و ۹/۶ درصد، کارآفرینی آموزش عالی و فناوری‌های اطلاع‌رسانی و آموزش الکترونیک در آموزش عالی هر دو با ۲۰ مورد و ۷/۱ درصد و یاددهی و یادگیری در آموزش عالی با ۱۹ مقاله و ۶/۷ درصد و رتبه پانزدهم گرایش موضوعی نیز به موضوعات؛ جذب اعضای هیئت علمی، امور و مسائل دانشجویان هر کدام با ۱ مورد و ۰/۴ درصد اختصاص دارد. همچنین نتایج نشان می‌دهد که گرایش‌های موضوعی؛ سنجش، اندازه‌گیری و ارزشیابی در آموزش عالی (با ۱۸ مورد

و ۶/۴ درصد و رتبه چهارم) و برنامه درسی و پژوهش در آموزش عالی (هر کدام با ۱۶ مورد و ۵/۷ درصد و رتبه پنجم)، ویژگی‌های مهارتی و توانمندی‌های دانشجویان و دانش‌آموختگان و مدیریت دانش در آموزش عالی (هر کدام با ۱۲ مورد و ۴/۳ درصد و رتبه ششم)، نظارت و ارزیابی عملکرد آموزش عالی (با ۱۱ مورد و ۳/۹ درصد و رتبه هفتم)، فرهنگ و جو دانشگاهی و مدیریت و رهبری آموزش عالی (هر کدام با ۸ مورد و ۲/۸ درصد و رتبه هشتم)، اشتغال و بیکاری دانش‌آموختگان آموزش عالی، روحیه و انگیزش منابع انسانی، اقتصاد و تأمین مالی آموزش عالی و بهسازی، بالندگی و توسعه اعضای هیئت علمی (هر کدام با ۷ مورد و ۲/۵ درصد و رتبه نهم)، مدیریت سیستم‌های اطلاعاتی در آموزش عالی، نظام سنجش و پذیرش دانشجویان، تولید علم، هوش سازمانی، اخلاقی، عاطفی، معنوی و اخلاق حرفه‌ای در آموزش عالی (هر کدام با ۶ مورد و ۲/۱ درصد و رتبه دهم)، برنامه‌ریزی استراتژیک در آموزش عالی و انواع سرمایه (اجتماعی، فکری، انسانی و ...) در آموزش عالی (هر کدام با ۵ مورد و ۱/۸ درصد و رتبه یازدهم)، خلاقیت در آموزش عالی، تحولات، چالش‌ها و چشم‌اندازهای آموزش عالی در ایران و جهان و تفکر انتقادی (هر کدام با ۴ مورد و ۱/۴ درصد و رتبه دوازدهم)، نقش آموزش عالی در توسعه جامعه، عدالت و برابری در آموزش عالی و ارتباط با جامعه (هر کدام با ۳ مورد و ۱/۱ درصد و رتبه سیزدهم) و سیاست‌گذاری آموزش عالی و رفتار شهروندی در آموزش عالی (هر کدام با ۲ مورد و ۰/۷ درصد و رتبه چهاردهم)، گرایش و زمینه موضوعی مقاله‌های فصلنامه را به خود اختصاص داده‌اند.

۲- روش‌های پژوهش مورد استفاده در مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی

جدول (۲) نتایج آزمون خی دو در خصوص توزیع فراوانی روش‌های پژوهش در مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی

سطح معنی‌داری	درجه آزادی	مقدار خی دو	درصد روش	فراوانی روش	روش پژوهش	
۰/۰۰۰	۱۸	۸۷۷	۴۰/۴	۱۱۴	توصیفی - پیمایشی	کمی و اثبات‌گرا (۱۵۷ مورد و ۵۵/۷ درصد)
			۱۳/۵	۳۸	توصیفی - همبستگی	
			۱/۴	۴	آزمایشی	
			۰/۴	۱	الگوریتم	
			۱/۱	۳	اکتشافی	کیفی و مابعد اثبات‌گرا (۸۵ مورد و ۳۰/۳ درصد)
			۲/۵	۷	تحلیل محتوا کیفی	
			۰/۷	۲	موردکاوی	
			۵	۱۴	تحلیل اسناد	
			۲/۸	۸	تحلیل تطبیقی	
			۱۱	۳۱	توصیفی - تحلیلی	
			۰/۴	۱	مردم‌نگاری	
			۰/۷	۲	اقدام پژوهی	
			۰/۴	۱	زمینه‌یابی	
			۱/۴	۴	تاریخی	
			۱/۱	۳	علی مقایسه‌ای	تلفیقی (کیفی و کمی با ۳ مورد و ۱/۱ درصد)
			۲/۵	۷	مروری - کتابخانه‌ای	
			۰/۷	۲	فرا تحلیل کیفی	
			۱/۱	۳	تحلیل محتوا - توصیفی پیمایشی	
			۱۳/۱	۳۷	نامشخص (۳۷ مورد با ۱۳/۱ درصد)	کل
			۱۰۰	۲۸۲		

با توجه به یافته‌های پژوهش در جدول (۲)، تفاوت فراوانی بین میزان استفاده از روش‌های پژوهش مورد استفاده در مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی به لحاظ آماری معنی‌دار است. با توجه به یافته‌ها از ۲۸۲ مقاله مورد بررسی، ۱۵۷ مورد آنها (۵۵/۷ درصد) از روش‌های کمی و ۸۵ مورد (۳۰/۳ درصد) از روش‌های کیفی و ۳ مورد با (۱/۱ درصد) از روش‌های تلفیقی (کیفی و کمی) استفاده کرده‌اند. روش پژوهش ۳۷ مورد از مقاله‌ها (۱۳/۱ درصد) نیز مشخص نشده بود. از بین روش‌های

کمی، دو روش توصیفی - پیمایشی (۱۱۴ مورد و ۴۰/۴ درصد) و روش توصیفی - همبستگی (۳۸ مورد و ۱۳/۵ درصد) و از بین روش‌های کیفی، روش توصیفی - تحلیلی (۳۱ مورد و ۱۱ درصد) و روش تحلیل اسناد (۱۴ مورد و ۵ درصد) پرکاربردترین روش‌ها بوده است. به این ترتیب، این نتایج نشان‌دهنده گرایش بیشتر نویسندگان مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی به روش‌های کمی به‌ویژه از روش‌های توصیفی - پیمایشی و توصیفی همبستگی بوده و از روش‌های کیفی و تلفیقی (کیفی - کمی) کمتر استقبال شده است.

۳- ابزار گردآوری اطلاعات به کار رفته در مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی

عالی

جدول (۳) نتایج آزمون خی دو توزیع فراوانی ابزار گردآوری اطلاعات به کار رفته در مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی

سطح معنی‌داری	درجه آزادی	مقدار خی دو	درصد ابزار	فراوانی ابزار	ابزار گردآوری اطلاعات				
۰/۰۰۰	۱۲	۱۰۴۲/۲۴	۵۵	۱۵۵	پرسشنامه	کمی و اثبات‌گرا (۱۵۵ مورد و ۵۵ درصد)			
			۳/۹	۱۱	مصاحبه	کیفی و ما بعداثبات‌گرا (۵۰) مورد و ۱۷/۸ درصد)			
			۲/۱	۶	چک‌لیست و فرم فیش‌برداری				
			۷/۴	۲۱	کتابخانه‌ای				
			۰/۴	۱	مصاحبه / کتابخانه‌ای				
			۱/۸	۵	تحلیل پایگاه داده				
			۱/۸	۵	تحلیل اسناد و کتب				
			۰/۴	۱	مشاهده و مصاحبه				
			۲/۸	۸	پرسشنامه / مصاحبه	تلفیقی (کیفی و کمی با ۱۴ مورد و ۵ درصد)			
			۰/۴	۱	پرسشنامه / مصاحبه / چک‌لیست				
			۱/۴	۴	پرسشنامه / مصاحبه / کتابخانه‌ای				
			۰/۴	۱	پرسشنامه / مصاحبه / کتابخانه‌ای / مشاهده				
						۲۲/۳	۶۳	نامشخص (۶۳ مورد و ۲۲/۳ درصد)	
						۱۰۰	۲۸۲	کل	

همان‌طور که در جدول (۳) دیده می‌شود تفاوت فراوانی بین میزان استفاده از ابزارهای گردآوری اطلاعات مورد استفاده در مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی به لحاظ آماری معنی‌دار است. با توجه به یافته‌های پژوهش، از ۲۸۲ مقاله مورد بررسی، در ۱۵۵ مورد آنها (۵۵ درصد) از ابزارهای کمی و ۵۰ مورد (۱۷/۸ درصد) از روش‌های کیفی و ۱۴ مورد با (۵ درصد) از ابزارهای تلفیقی (کیفی و کمی) استفاده شده است. همچنین در ۶۳ مورد از مقاله‌ها (۲۲/۳ درصد) به ابزار گردآوری اطلاعات آنها اشاره نشده بود. از بین ابزارهای کمی، تنها ابزار پرسشنامه (۱۵۵ مورد و ۵۵ درصد)، از بین ابزارهای کیفی، ابزار کتابخانه‌ای (۲۱ مورد و ۷/۴ درصد) و مصاحبه (۱۱ مورد و ۳/۹ درصد) و از بین ابزارهای تلفیقی، تلفیق ابزار پرسشنامه و مصاحبه (۸ مورد و ۲/۸ درصد) پرکاربردترین ابزارها بوده است. به این ترتیب، این نتایج نشان‌دهنده گرایش بیشتر نویسندگان مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی به ابزارهای کمی به‌ویژه از نوع پرسشنامه بوده و از ابزارهای کیفی و تلفیقی (کیفی - کمی) کمتر استقبال شده است.

۴- توزیع فراوانی نوع پژوهش (مقاله مستقل، مقاله مستخرج از طرح پژوهشی و مقاله مستخرج از پایان‌نامه) در مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی

جدول (۴) نتایج آزمون خی دو توزیع فراوانی نوع پژوهش (آزاد، طرح پژوهشی و پایان‌نامه) مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی

ردیف	نوع پژوهش	فراوانی نوع پژوهش	درصد نوع پژوهش	مقدار خی دو	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
۱	آزاد	۲۷۰	۹۵/۵۷	۴۹۴/۲۹	۲	۰/۰۰۰
۲	مستخرج از پایان‌نامه	۶	۲/۱			
۳	مستخرج از طرح پژوهشی	۶	۲/۱			
۴	کل	۲۸۲	۱۰۰			

بر اساس یافته‌های پژوهش در جدول (۴) تفاوت فراوانی بین نوع پژوهش در مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی به لحاظ آماری معنی‌دار است. با توجه به یافته‌های پژوهش، از ۲۸۲ مقاله مورد بررسی، ۲۷۰ مورد آنها (۹۵/۵۷ درصد) از نوع

پژوهش آزاد، ۶ مورد (۲/۱ درصد) از مستخرج از پایان‌نامه و ۶ مورد (۲/۱ درصد) مستخرج از طرح پژوهشی بوده است. به این ترتیب، این نتایج نشان‌دهنده این است که عمده مقاله‌های چاپ شده در فصلنامه نامه آموزش عالی از نوع پژوهش آزاد بوده و جایگاه مقاله‌های مستخرج از پایان‌نامه‌ها و طرح‌های پژوهشی پایین‌تر است.

۵- الگوی مشارکت نویسندگان در تدوین مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی

جدول (۵) نتایج آزمون خی دو توزیع فراوانی الگوی مشارکت نویسندگان در تدوین مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی

الگوی مشارکت نویسندگان	فراوانی نویسندگان	درصد نویسندگان	مقدار خی دو	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
تک‌مؤلفی	۵۳	۱۸/۸	۴۵/۷۷	۳	۰/۰۰۰
دو مؤلفی	۹۷	۳۴/۴			
سه مؤلفی	۹۹	۳۵/۱			
بیش از سه مؤلف	۳۳	۱۱/۷			
کل	۲۸۲	۱۰۰			

همان‌طور که در جدول (۵)، دیده می‌شود یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که تفاوت فراوانی بین الگوی مشارکت نویسندگان در تدوین مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی به لحاظ آماری معنی‌دار است. با توجه به یافته‌های پژوهش، از ۲۸۲ مقاله مورد بررسی، ۵۳ مورد آنها (۱۸/۸ درصد) تک‌نویسنده‌ای، ۹۷ (۳۴/۴ درصد) دونویسنده‌ای، ۹۹ مورد سه‌نویسنده‌ای (۳۵/۱) و ۳۳ مورد (۱۱/۷ درصد) بیش از سه نویسنده داشته‌اند. به این ترتیب، این نتایج نشان‌دهنده این است که جایگاه و میزان مقاله‌های تک‌نویسنده‌ای در فصلنامه نامه آموزش عالی پایین بوده و عمده مقاله‌ها (حدود ۷۰ درصد) دارای دو نویسنده و سه نویسنده بوده است.

۶- وضعیت عضویت نویسندگان مقاله‌ها در هیئت تحریریه فصلنامه نامه

آموزش عالی

جدول (۶) نتایج آزمون خی دو توزیع فراوانی وضعیت عضویت نویسندگان مقاله‌ها در هیئت تحریریه فصلنامه نامه آموزش عالی

الگوی مشارکت نویسندگان	فراوانی نویسندگان	درصد نویسندگان	مقدار خی دو	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
عضو هیئت تحریریه	۲۶	۹/۲	۱۸۷/۵۸	۱	۰/۰۰۰
عدم عضویت	۲۵۶	۹۰/۸			
کل	۲۸۲	۱۰۰			

با توجه به یافته‌های پژوهش در جدول (۶)، تفاوت فراوانی بین نویسندگان عضو هیئت تحریریه فصلنامه نامه آموزش عالی و نویسندگان دیگر به لحاظ آماری معنی‌دار است. با توجه به یافته‌های پژوهش، از ۲۸۲ مقاله مورد بررسی، ۲۶ مورد آنها (۹/۲ درصد) عضو هیئت تحریریه فصلنامه نامه آموزش عالی بوده و ۲۵۶ مورد (۹۰/۸ درصد) عضو هیئت تحریریه نبوده‌اند.

۷- وضعیت خوداستنادی نویسندگان مقاله‌های نامه آموزش عالی

جدول (۷) نتایج آزمون خی دو در خصوص توزیع فراوانی وضعیت خوداستنادی نویسندگان مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی

وضعیت خوداستنادی نویسندگان	فراوانی خوداستنادی	درصد خوداستنادی	مقدار خی دو	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
خوداستنادی دارد	۱۰۱	۳۵/۸	۲۲/۶۹	۱	۰/۰۰۰
خوداستنادی ندارد	۱۸۱	۶۴/۲			
کل	۲۸۲	۱۰۰			

همان‌طور که در جدول (۷) دیده می‌شود یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که تفاوت فراوانی بین نویسندگان مقاله‌های دارای خوداستنادی و نویسندگان دیگر در فصلنامه نامه آموزش عالی به لحاظ آماری معنی‌دار است. با توجه به یافته‌های پژوهش، از ۲۸۲ مقاله مورد بررسی، ۱۰۱ مورد آنها (۳۵/۸ درصد) به مقاله‌های خود استناد کرده‌اند و ۱۸۱ مورد (۶۴/۲ درصد) آنها استنادی نداشته‌اند.

۸- وضعیت خوداستنادی فصلنامه در مقاله‌های نامه آموزش عالی

جدول (۸) نتایج آزمون خی دو در خصوص توزیع فراوانی وضعیت خوداستنادی فصلنامه در مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار خی دو	درصد خوداستنادی	فراوانی خوداستنادی	وضعیت خوداستنادی فصلنامه
۰/۰۰۰	۱	۲۲۵/۱۹	۵/۳	۱۵	خوداستنادی دارد
			۹۴/۷	۲۶۷	خوداستنادی ندارد
			۱۰۰	۲۸۲	کل

همان‌طور که یافته‌های پژوهش در جدول (۸) نشان می‌دهد تفاوت فراوانی بین خوداستنادی و نداشتن خوداستنادی به فصلنامه نامه آموزش عالی به لحاظ آماری معنی‌دار است. با توجه به یافته‌ها از ۲۸۲ مقاله مورد بررسی، ۱۵ مورد آنها (۵/۳ درصد) به مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی استناد کرده و ۲۶۷ مورد (۹۴/۷ درصد) آنها استنادی به مقاله‌های فصلنامه نداشته‌اند.

۹- وضعیت مرتبه علمی نویسندگان مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی

جدول (۹) نتایج آزمون خی دو در خصوص توزیع فراوانی مرتبه علمی نویسندگان مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار خی دو	درصد مرتبه علمی	فراوانی مرتبه علمی	مرتبه علمی نویسندگان
۰/۰۰۰	۴	۱۷۸/۴۱	۱/۳	۵	مربی
			۳۲/۱	۱۲۶	استادیار
			۲۰/۴	۸۰	دانشیار
			۹/۲	۳۶	استاد
			۳۷/۲	۱۴۶	نامشخص
			۱۰۰	۳۹۳	کل

همان‌طور که یافته‌های پژوهش در جدول (۹) نشان می‌دهد تفاوت فراوانی بین مرتبه علمی نویسندگان فصلنامه نامه آموزش عالی به لحاظ آماری معنی‌دار است. با توجه به یافته‌های پژوهش، مرتبه علمی ۵ نفر از نویسندگان مقاله‌ها مربی (۱/۳)

درصد)، ۱۲۶ نفر استادیار (۳۲/۱ درصد)، ۸۰ نفر (۲۰/۴ درصد) دانشیار و ۳۶ نفر (۹/۸ درصد) استاد بوده است. همچنین، مرتبه علمی ۱۴۶ نفر از نویسندگان، به صورت دقیق مشخص نبود. آنها در معرفی خود از عناوین عضو هیئت علمی؛ ۱۲۷ نفر (۳۲/۳ درصد)، مدیر گروه آموزشی؛ ۳ نفر (۰/۸ درصد)، مدرس؛ ۵ نفر (۱/۳ درصد)، پژوهشگر؛ ۳ نفر (۰/۸ درصد)، مجری طرح ارزیابی درونی؛ ۱ نفر (۰/۳ درصد)، عضو پژوهشگاه؛ ۱ نفر (۰/۳ درصد) و نام دانشگاه محل تدریس یا خدمت؛ ۶ نفر (۱/۵ درصد)، استفاده کرده بودند؛ بنابراین مرتبه علمی آنها قابل بررسی نبود و به عنوان موارد نامشخص بررسی شد.

۱۰- وضعیت میزان تحصیلات نویسندگان مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی

جدول (۱۰) نتایج آزمون خی دو در خصوص توزیع فراوانی میزان تحصیلات نویسندگان مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی

مرتبۀ علمی نویسندگان	فراوانی مرتبه علمی	درصد مرتبه علمی	مقدار خی دو	درجه آزادی	سطح معنی داری
دکتری	۲۵۹	۳۶/۲	۵۲۱/۹۰	۶	۰/۰۰۰
دانشجوی دکتری	۱۵۵	۲۱/۶			
کارشناسی ارشد	۱۱۵	۱۶/۱			
دانشجوی کارشناسی ارشد	۳۰	۴/۲			
کارشناس	۸	۱/۱			
دانشجوی کارشناسی	۳	۰/۴			
نامشخص	۱۴۶	۲۰/۴			
کل	۷۱۶	۱۰۰			

با توجه به جدول (۱۰) یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که تفاوت فراوانی بین میزان تحصیلات نویسندگان فصلنامه نامه آموزش عالی به لحاظ آماری معنی دار است. با توجه به یافته‌ها میزان تحصیلات ۲۵۹ مورد (۳۶/۲ درصد) از نویسندگان مقاله‌ها دکتری، ۱۵۵ مورد (۲۱/۶ درصد) دانشجوی مقطع دکتری، ۱۱۵ مورد (۱۶/۱ درصد) کارشناسی ارشد، ۳۰ مورد (۴/۲ درصد) دانشجوی کارشناسی ارشد، ۸ مورد (۱/۱ درصد) تحصیلات کارشناسی و ۳ مورد (۰/۴ درصد) نیز دانشجوی مقطع کارشناسی

بوده‌اند. همچنین، میزان تحصیلات ۱۴۶ نفر از نویسندگان نامشخص بوده است؛ این تعداد از نویسندگان میزان تحصیلات خود را با عناوین عضو هیئت علمی؛ ۱۲۷ نفر (۱۷/۷ درصد)، دانش‌آموخته؛ ۱ نفر (۰/۱ درصد)، مدیر گروه آموزشی؛ ۳ نفر (۰/۴ درصد)، مدرس؛ ۵ نفر (۰/۷ درصد)، پژوهشگر؛ ۳ نفر (۰/۴ درصد)، مجری طرح ارزیابی درونی؛ ۱ نفر (۰/۱ درصد)، عضو پژوهشگاه؛ ۱ نفر (۰/۱ درصد)، مسئول مکاتبات؛ ۲ نفر (۰/۳ درصد)، و نام دانشگاه محل تدریس یا خدمت؛ ۳ نفر (۰/۴ درصد)، معرفی کرده بودند؛ بنابراین میزان تحصیلات آنها قابل بررسی نبود و به‌عنوان موارد نامشخص مد نظر قرار گرفت.

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش، ۲۸۲ مقاله منتشر شده در ۴۰ شماره فصلنامه «نامه آموزش عالی» از سال ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۶ بررسی شد که در ارزیابی مقاله‌های این نشریه در طی ۱۰ سال اخیر، نتایج زیر به دست آمد:

در بررسی مؤلفه‌های موضوعی مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی، مشخص شد که سه‌گرایش موضوعی نظام ارزیابی و تضمین کیفیت در آموزش عالی، کارآفرینی آموزش عالی و فناوری‌های اطلاع‌رسانی و آموزش الکترونیک در آموزش عالی و یاددهی و یادگیری در آموزش عالی نسبت به بقیه‌گرایش‌ها از اولویت برخوردار بوده‌اند. توجه بیشتر نویسندگان به این موضوعات، می‌تواند نشانگر آن باشد که با گستردگی و پوشش وسیع فعالیت‌های نظام آموزش عالی در جامعه، مسئله کیفیت عناصر این نظام بیش از گذشته اهمیت یافته و توجه به آن می‌تواند رویکردی مناسب در ارزیابی برنامه‌های آموزشی، پژوهشی و خدماتی و بررسی میزان اثربخشی و کارایی نظام آموزش عالی به شمار آید. از سوی دیگر، توجه بیشتر پژوهشگران به موضوع نظام ارزیابی و تضمین کیفیت آموزش عالی، می‌تواند نشان‌دهنده رضایت ناکافی، دغدغه و کیفیت نامطلوب و پایین کیفیت در نظام آموزش عالی باشد.

همچنین مسئله نهادینه کردن آموزش کارآفرینی و کارآفرین شدن دانشگاه‌ها اهمیت روزافزونی یافته است؛ چراکه از یک سو، دانشگاه‌های امروزی از نقش خود در الگوی سه‌گانه تعاملی بین صنعت، دولت و جامعه استقبال می‌کنند و از سوی دیگر، رشد شتابان دانشگاه‌ها در سال‌های اخیر موجب اهمیت یافتن جایگاه اشتغال دانش‌آموختگان در کشور شده است و مسئله کارآفرینی، آموزش آن و ایجاد روحیه

کارآفرینی و خلاقیت در دانشجویان از جمله عوامل اصلی در خوداشتغالی دانشجویان و فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی است.

از دیگر کارکردهای عمده و اصلی دانشگاه‌ها مربوط به فرایند یاددهی و یادگیری است که بخشی از آن با آموزش‌های مجازی و الکترونیک صورت می‌گیرد. فناوری اطلاعات و ارتباطات، به تحول در عرصه‌های مختلف نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و آموزشی منجر شده است. اگرچه فناوری ابتدا در حوزه نظامی ورود پیدا کرد، اما به دلیل تأثیرگذاری عمیق آن به محیط‌های علمی و دانشگاهی نیز وارد شد و دانشگاه‌ها و محیط‌های علمی تحت تأثیر خود قرار داد؛ به نحوی که در مدت‌زمان کوتاهی، بسیاری از دانشگاه‌های دنیا از این فرصت استفاده بهینه کرده‌اند. به‌طوری که محور توسعه و پیشرفت در دانشگاه‌ها و مراکز علمی- پژوهشی مطرح شد تا جایی که امر تأسیس و راه‌اندازی دانشگاه مجازی آغاز شد. تا جایی که این امر در ایران نیز به‌عنوان یک مسئله اساسی در برنامه نظام آموزشی عالی قرار داده شده است. تغییراتی که فناوری اطلاعات ایجاد کرده است، بیش از همه، نهادهای آموزشی را تحت تأثیر قرار داده و فرایند یاددهی و یادگیری را متحول کرده است؛ بنابراین توجه به این امر ضروری و لازم به نظر می‌رسد. در واقع، تحولات و چالش‌های پیش روی آموزش عالی، موجب اهمیت یافتن، بررسی و شناخت عوامل مؤثر در اثربخشی فرایند یاددهی و یادگیری در نظام آموزش عالی از یک سو و ضرورت توجه به نظام ارزیابی و کیفیت آموزش عالی از سوی دیگر شده است. نظامی که دانشگاه‌های آن قصد ورود و همگامی با نسل سوم دانشگاهی و کارآفرین شدن دارند. با توجه به تحولاتی که در حوزه آموزش و یادگیری در جریان است به نظر می‌رسد که تمرکز آموزش عالی نیز روی روندهای نوظهور باید بیشتر شود و مطابق با آنچه گرایش‌های موضوعی نیز نشان می‌دهند، حیطه‌های کارآفرینی و به‌کارگیری فناوری‌هایی که تأثیرات مثبتی در جریان یادگیری دارند مورد توجه قرار گیرد.

در بررسی مؤلفه روش‌های پژوهش مورد استفاده در مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی، یافته‌های پژوهش نشان داد که از ۲۸۲ مقاله مورد بررسی در ۱۵۷ مورد آنها (۵۵/۷ درصد) از روش‌های کمی و در ۸۵ مورد (۳۰/۳ درصد) از روش‌های کیفی و در ۳ مورد با (۱/۱ درصد) از روش‌های تلفیقی (کیفی و کمی) استفاده شده بود؛ از این رو، یافته‌های پژوهش حاضر با پژوهش رضایت (۱۳۹۴) که نشان‌دهنده بیشتر بودن پژوهش‌های کیفی و روش توصیفی تحلیلی نسبت به پژوهش‌های کمی و

توصیفی پیمایشی بوده است، ناهمخوانی دارد. از سوی دیگر، با یافته‌های پژوهش عابدینی بلترک و همکاران (۱۳۹۲) و رحمان‌پور و نصر اصفهانی (۱۳۹۲) همخوانی دارد که بیانگر آن بود که روش بیشتر پژوهش‌های آموزش عالی ایران از نوع کمی است و روش پژوهش پیمایشی، پرکاربردترین روش بوده است. همچنین در ۱۵/۹ در صد از مقاله‌ها (۳۷ مورد)، به روش پژوهش مورد استفاده اشاره‌ای نشده است؛ بر این اساس، پیشنهاد می‌شود که در نکات نگارش مقاله و راهنمای نویسندگان، مشخص کردن روش پژوهش مقاله‌ها توسط پژوهشگران، تأکید شود؛ چراکه روش پژوهش، از ارکان اصلی پژوهش است که کیفیت کار پژوهشی را تضمین می‌کند و می‌تواند به استخراج یافته‌های پژوهشی مرتبط یا نامرتب با هدف‌های پژوهش منجر شود.

بررسی مؤلفه ابزار گردآوری اطلاعات به کار رفته در مقاله‌های فصلنامه نشان‌دهنده گرایش شدید نویسندگان به ابزار کمی به‌ویژه پرسشنامه (۵۵ درصد) بوده است. این یافته پژوهشی با یافته‌های پژوهش عابدینی بلترک و همکاران (۱۳۹۲) که بیانگر آن بود بیشتر شیوه‌های نمونه‌گیری در مقاله‌های مورد بررسی، کمی و بیشترین ابزار گردآوری داده‌ها نیز پرسشنامه است، همخوانی دارد؛ ممکن است علت چنین یافته‌ای و کمی‌گرایی بیشتر پژوهش‌های آموزش عالی، از یک سو در سهولت استفاده از روش کمی در مقایسه با روش کیفی در پژوهش باشد. از سوی دیگر، همان‌گونه که گال و همکاران (۱۳۹۴) مطرح کرده‌اند، نتیجه‌گیری‌های مبتنی بر مقادیر زیادی از داده‌های کمی که با دقت انتخاب شده باشند، معمولاً بیش از نتیجه‌گیری‌های مبتنی بر پژوهش‌های موردی (کیفی)، قابل تعمیم هستند. در مورد ابزار پژوهش مقاله‌های مورد بررسی، در برخی مقاله‌ها از ابزار کتابخانه‌ای و تحلیل اسناد به‌عنوان روش پژوهش یاد شده است که لازم است در مورد شفافیت‌سازی ابزار و روش‌های پژوهش مورد استفاده در مقاله‌های فصلنامه بازبینی شود.

بررسی مؤلفه نوع پژوهش مقاله‌ها نشان داد که ۹۵/۵۷ درصد (۲۷۰ مورد) از مقاله‌ها به‌صورت مستقل انجام گرفته‌اند که می‌تواند نقطه قوتی برای فصلنامه محسوب شود؛ چراکه نشان‌دهنده تمایل نویسندگان به پژوهش در گرایش‌های موضوعی مختلف آموزش عالی به‌طور آزاد بوده است؛ این یافته پژوهشی با یافته‌های ذاکر صالحی و قانع‌ی راد (۱۳۹۴) همخوانی و تطابق دارد، اما از سوی دیگر این یافته نشان‌دهنده جایگاه پایین مقاله‌های مستخرج و چاپ شده از پایان‌نامه‌ها و طرح‌های پژوهشی است. به نظر می‌رسد فصلنامه نامه آموزش عالی می‌تواند، حمایت از

مقاله‌های استخراج شده از پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی و طرح‌های پژوهشی مرتبط با هدف‌های نشریه را جزء چشم‌انداز و هدف‌های خود معرفی کند.

یافته‌های پژوهش در مورد الگوی مشارکت نویسندگان در تدوین مقاله‌های فصلنامه نشان داد که از ۲۸۲ مقاله مورد بررسی، تنها ۵۳ مورد آنها (۱۸/۸ درصد) تک‌نویسنده‌ای بوده‌اند و در واقع، حدود ۷۰ درصد از مقاله‌ها به‌صورت گروهی و مشترک نگارش شده است؛ هرچند که همان‌گونه که رضایت (۱۳۹۴) مطرح می‌کند، پژوهش‌های گروهی در مقایسه با پژوهش‌های انفرادی، از سرعت، دقت و جامع‌نگری بیشتری برخوردار است و نتایج به‌مراتب بهتری تولید می‌کند و این موضوع یک مزیت برای نشریه و نویسندگان مقاله‌های آن به شمار می‌آید، اما تدوین مقاله‌های تک‌نویسنده‌ای نیز مهم بوده و باید مورد توجه قرار بگیرد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که تعداد مقاله‌های تک‌نویسنده‌ای و انفرادی چاپ شده در این مجله نسبت به مقاله‌های گروهی کمتر بوده است (۵۳ مقاله از بین ۲۸۲ مقاله مورد بررسی). بنابراین، پیشنهاد می‌شود از سوی مجله سیاست‌هایی در جهت تشویق نویسندگان به تدوین مقاله‌های انفرادی و اولویت قرار دادن این‌گونه مقاله‌ها در پیش گرفته شود.

در ادامه، با بررسی محتوای مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی در طی سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۹۶ این نتایج به دست آمد که تنها ۹/۲ درصد از نویسندگان مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی، عضو هیئت تحریریه بوده‌اند و حدود ۹۰/۸ درصد از مقاله‌ها از نویسندگان مختلف بوده که این یافته به‌نوعی نشان‌دهنده اعتبار و جایگاه مطلوب فصلنامه نامه آموزش عالی در میان پژوهشگران است؛ با این وجود، پیشنهاد می‌شود که تعداد نویسندگان عضو هیئت تحریریه در این فصلنامه افزایش یابد؛ زیرا از آنجاکه انتخاب اعضای هیئت تحریریه فصلنامه بر اساس تخصص و دانش این افراد در حوزه موضوعی و محورهای اساسی نشریه صورت می‌گیرد، وجود این افراد به‌عنوان نویسندگان مقاله‌های فصلنامه از یک سو موجب افزایش اعتبار و جایگاه علمی مجله شده و از سوی دیگر، موجب تشویق سایر نویسندگان در انتخاب این مجله برای انتشار یافته‌های پژوهشی خواهد شد.

بررسی خوداستنادی نویسندگان مقاله‌های فصلنامه نامه آموزش عالی نشان داد از ۲۸۲ مقاله مورد بررسی، در ۱۰۱ مورد آنها (۳۵/۸ درصد) نویسندگان به مقاله‌های خود استناد کرده و در ۱۸۱ مورد (۶۴/۲ درصد) آنها استنادی نداشته‌اند. از سوی دیگر، بررسی خوداستنادی به فصلنامه «نامه آموزش عالی»، نشان داد که میزان

خوداستنادی به این نشریه، ۵/۳ درصد است که این میزان از خوداستنادی برای یک نشریه علمی- ترویجی مطلوب به نظر می‌آید، این در حالی است که برخی صاحب‌نظران معتقدند که میزان خوداستنادی مجله‌ها باید کمتر باشد و مجله‌ها در رتبه‌بندی از جنبه ضریب تأثیر در جایگاه واقعی خود قرار بگیرند؛ از این‌رو، نیز پیشنهاد می‌دهند سردبیران و ناشران باید در سیاست‌های گزینش مقاله‌ها تجدیدنظر کنند و حد مشخصی را برای خوداستنادی در نظر گیرند و از انتخاب مقاله‌هایی که بیشتر از این میزان خوداستنادی دارند، خودداری کنند (مهرداد و گل‌تاجی، ۱۳۸۹، ۲۵۷). بررسی خوداستنادی در مجله «نامه آموزش عالی» نشان می‌دهد که میزان استناد به مقاله‌های این مجله در بین نویسندگان آن کمتر است و بدین ترتیب با یافته‌های پژوهش مهرداد و گل‌تاجی (۱۳۸۹) تطابق ندارد.

بررسی مؤلفه میزان تحصیلات و مرتبه علمی نویسندگان فصلنامه نامه آموزش عالی نشان‌دهنده این بود که در ۴۴/۶ درصد مقاله‌ها میزان تحصیلات نویسندگان و در ۶۳/۴ درصد مقاله‌ها مرتبه علمی نویسندگان نامشخص بوده است که این امر نشان‌دهنده ضرورت تکمیل اطلاعاتی همچون روش پژوهش، ابزار گردآوری اطلاعات، میزان تحصیلات نویسندگان و مرتبه علمی نویسندگان توسط پژوهشگران این فصلنامه است. درعین‌حال، یافته‌های پژوهش رضایت (۱۳۹۴) با یافته‌های پژوهش حاضر از آن‌جهت که بیشترین سطح تحصیلات نویسندگان به غیر از موارد نامشخص، دکتری بوده است، همخوانی و سازگاری دارد.

با توجه به موارد بررسی شده، پیشنهاد می‌شود که نویسندگان برای شفافیت‌سازی ابزار و روش‌های پژوهش مورد استفاده در مقاله‌های فصلنامه و همچنین برای تکمیل اطلاعاتی در مورد میزان تحصیلات و مرتبه علمی خود ملزم شوند. به نظر می‌رسد میزان مشارکت نویسندگان در تدوین مقاله‌ها با مقاطع تحصیلی و مراتب علمی مختلف مناسب بوده است. اما نامشخص بودن میزان تحصیلات و مرتبه علمی ۱۴۶ نفر از نویسندگان مقاله‌ها (به ترتیب از بین ۷۱۶ نفر از نویسندگان بر اساس میزان تحصیلات و از بین ۳۹۳ نفر از نویسندگان بر اساس مرتبه علمی) یک ضعف جدی در فعالیت حرفه‌ای مجله محسوب می‌شود و ضرورت دارد در ارزیابی و کنترل نهایی مقاله‌های تحریریه مجله، به این موضوع توجه و دقت بیشتری شود.

منابع

- ارشاد، فرهنگ؛ قاراخانی، معصومه و میرزایی، سید آیت‌الله (۱۳۸۴). تحلیل اسناد داوری مقاله‌های مجله جامعه‌شناسی ایران. *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۶ (۴)، ۳-۳۳.
- ارشادسرابی، رقیه؛ اسلامی‌نژاد، طاهره و شفیعیان، هاجر (۱۳۸۹). تحلیل محتوای مقالات منتشر شده در مجلات آموزش پزشکی در ایران. *نشریه گام‌های توسعه در آموزش پزشکی*، ۷ (۲)، ۱۱۹-۱۲۶.
- ایمان، محمدتقی (۱۳۸۰). نقد روش‌های کمی غالب بر پژوهش و لزوم توجه به روش‌های کیفی در پژوهش رسانه‌ها در ایران. *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، ۱۶ (۲)، ۱۳۱-۱۴۷.
- بهنیافر، مهدی؛ رجب‌زاده عصارها، امیرحسین و عباسیان، زهره (۱۳۹۵). تحلیل رفتار استنادی نویسندگان مقالات فصلنامه حکمت و فلسفه دانشگاه علامه طباطبایی (۱۳۹۳-۱۳۸۴). *فصلنامه حکمت و فلسفه*، ۱۲ (۴)، ۴۵-۶۴.
- تقی‌زاده کرمان، نفیسه؛ حسینقلی‌زاده، رضوان و جاویدی کلاته جعفرآبادی، طاهره (۱۳۹۴). آسیب‌شناسی تولید دانش در هسته‌های پژوهشی علوم انسانی. *راهبرد فرهنگ*، ۳۰، ۱۶۱-۱۸۸.
- دلاور، علی (۱۳۸۹). روش‌شناسی کیفی. *فصلنامه راهبرد*، ۱۹ (۵۴)، ۳۰۷-۳۲۹.
- ذاکر صالحی، غلامرضا و قانع‌راد، سید محمدامین (۱۳۹۴). مرور نظام‌مند و فراتحلیل پژوهش‌های ایرانی در قلمرو مطالعات اجتماعی علم و فناوری. *مجله مطالعات اجتماعی ایران*، ۹ (۲)، ۲۹-۶۳.
- رحمان‌پور، محمد و نصر اصفهانی، احمدرضا (۱۳۹۲). روش‌شناسی پژوهش‌های داخلی و خارجی مربوط به حوزه برنامه درسی در آموزش عالی. *فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی*، ۱ (۲)، ۱۲۵-۱۴۸.
- رشید حاجی‌خواججه‌لو، صالح و یوسفی، هادی (۱۳۹۷). *تدوین نظام مسائل آموزش عالی ایران*. طرح پژوهشی، پژوهشکده سیاست پژوهی و مطالعات راهبردی حکمت.
- رضایت، غلامحسین (۱۳۹۴). تحلیل محتوا و استنادی مقاله‌های چاپ شده در فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی. *فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی*، ۲۶، ۱۰۵-۱۳۸.

- رضویه، اصغر (۱۳۹۶). روش‌های پژوهش در علوم رفتاری و تربیتی. شیراز: انتشارات دانشگاه شیراز.
- زارعی، عیسی و خداداد شهری، نیره (۱۳۹۳). تحلیل استنادی و محتوایی مقالات فصلنامه مطالعات راهبردی (شماره‌های ۶۲-۶۳). فصلنامه مطالعات راهبردی، ۶۳ (۱)، ۱۹۶-۱۷۵.
- زکی، محمدعلی (۱۳۸۵). بررسی تحلیل محتوای گرایش‌های پژوهشی در مجلات علمی تخصصی مدیریت. فصلنامه دانش مدیریت، ۱۹ (۷۵)، ۷۴-۷۳.
- صالحی، هاجر؛ نظری، فریبا و عصاره فریده (۱۳۹۴). بررسی میزان هم‌تألفی نویسندگان دانشگاه تهران در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام بین سال‌های ۱۳۸۱-۱۳۹۰. مجله نامه آموزش عالی، ۱ (۲۹)، ۵۸-۳۹.
- عابدینی بلترک، میمنت؛ نصر اصفهانی، احمدرضا و صالحی عمران، ابراهیم (۱۳۹۲). تحلیل ویژگی‌های مقالات منتشر شده در حوزه آموزش عالی: مطالعه موردی مجلات آموزش عالی ایران و هلند. مجله نامه آموزش عالی، ۶ (۲۴)، ۱۱۵-۱۳۲.
- عرفان‌منش، محمدامین؛ مروتی اردکانی، مرضیه و ایرانی، سپیده (۱۳۹۵). ترکیب اعضای هیئت تحریریه نشریات به‌عنوان شاخصی از میان‌رشتگی: مطالعه موردی نشریات علوم اجتماعی و انسانی کشور. فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۹ (۱)، ۱۰۷-۸۱.
- غلامی، طاهره (۱۳۹۴). تحلیل محتوای مقالات فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، ۱۱ (۱)، ۳۸-۲۹.
- قاعدی، محمدرضا و گلشنی، علیرضا (۱۳۹۵). روش تحلیل محتوا از کمی‌گرایی تا کیفی‌گرایی. فصلنامه روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی، ۷ (۲۳)، ۸۲-۵۷.
- گال، مردیت؛ بورگ، والتر و گال، جویس (۱۳۹۴). روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان‌شناسی؛ ترجمه احمدرضا نصر و دیگران. تهران: سمت.
- لطف‌آبادی، حسین (۱۳۸۶). کاستی‌های معرفت‌شناسی و روش‌شناسی در مقالات پژوهشی روان‌شناسی در ایران. فصلنامه حوزه و دانشگاه روش‌شناسی علوم انسانی، ۱۳ (۵۱)، ۹-۴۴.
- محمدی، مهدی؛ حسن‌خانی، معصومه و امید، معصومه (۱۳۹۴). یک دهه پژوهش: تحلیل استنادی دو فصلنامه تربیت اسلامی (۱۳۸۴-۱۳۹۴). دو فصلنامه علمی-پژوهشی تربیت اسلامی، ۱۰ (۲۱)، ۱۵۱-۱۶۸.

مردانی، امیرحسین و نیک‌کار، ملیحه (۱۳۸۸). بررسی خوداستنادی اعضای هیئت علمی دانشگاه تهران در مجله‌های «نامه علوم اجتماعی» و «پژوهش‌های جغرافیایی» طی سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۸۶. فصلنامه تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۵ (۵۸)، ۱۴۹ - ۱۶۷.

مهراد، جعفر و گل تاجی، مرضیه (۱۳۸۹). میزان همبستگی خوداستنادی مجله با ضریب تأثیر در نشریات علمی حوزه علوم پزشکی منتشر شده بر اساس گزارش‌های پایگاه استنادی علوم جهان اسلام. مجله مدیریت اطلاعات سلامت، ۷ (۳)، ۲۵۱ - ۲۵۹.

نقشه جامع علمی کشور (۱۳۸۹). شورای عالی انقلاب فرهنگی. نوروزی چاکلی، عبدالرضا و جعفری، سکینه (۱۳۹۳). ارزیابی تحلیلی رابطه کیفیت و خوداستنادی مجلات در نشریات حوزه علوم انسانی. مجله علم‌سنجی کاسپین، ۱ (۲)، ۵۷ - ۶۵.

- Aharony, N. (2012). Library and Information Science research areas: A content analysis of articles from the top 10 journals 2007-8. *Journal of Librarianship & Information Science*, 44 (1), 27-35.
- Ary, Donald; Jacobs, Lucy Cheser; Razavieh, Asghar & Sorensen Christine (2006). *Introduction to Research in Education*. Thomson / Wadsworth.
- Cook, D. A.; Beckman, T. J. & Bordage, G. (2007). Quality of reporting of experimental studies in medical education: a systematic review. *Medical Education*, 41 (8), 737-745.
- Haycock, L. A. (2004). Citation analysis of education dissertations for collection development. *Library Resources & Technical Services*, 48 (2), 102.
- Jawaid, S. A. (2007). Importance of self audit by a journal to measure quality improvement and planning for future. *Professional Medical Publications*, 23 (1), 4-8.
- Kumar, S. & Jan, J. M. (2012). Discovering knowledge landscapes: an epistemic analysis of business and management field in Malaysia. *Procedia-Social & Behavioral Sciences*, 65, 1027-1032.
- Wang, X.; Mohanty, N. & McCallum, A. (2006). Group and topic discovery from relations and their attributes. In *Advances in Neural Information Processing Systems* (pp. 1449-1456).